

ТАВРІЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ

III-IV КОНГРЕС СХОДОЗНАВЦІВ

до 150-ї річниці від дня народження Агатангела Кримського

Частина I

23–24 грудня 2020 р.

Видавний дім
«Гельветика»
2020

НАУКОВИЙ КОМІТЕТ:

Володимир Казарін – професор (Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського);
Олексій Хамрай – професор (Інститут сходознавства імені А. Кримського НАН України);
Ольга Мавріна – доцент (Інститут сходознавства імені А. Кримського НАН України);
Marzea Godzinska – PhD (University of Warsaw);
Уміт Їлдиз – PhD, доцент (Посольство Республіки Туреччина в Україні, атташе з питань освіти);
Костянтин Комісаров – PhD, доцент (Київський університет імені Бориса Грінченка);
Ірина Дрига – PhD, доцентка (Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського);
Мехмет Челенк – PhD, доцент (Університет Улудаг);
Озкул Чобаноглу – PhD, доцент (Університет Хаджеттепе);
Ібрагім Шахін – PhD, доцент (Егейський університет);
Хакан Киримли – PhD, доцент (Університет Бількент);
Наріс Сейдаметова – PhD, доцент (Стамбульський університет);
Таміла Сейтг'яєва – PhD, старший викладач (Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського).

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ:

Бессараб Олександр Володимирович – в.о. завідувача кафедри східної філології ННІ філології та журналістики Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;
Дрига Ірина Миколаївна – доцентка кафедри східної філології ННІ філології та журналістики Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;
Сейтг'яєва Таміла Решатівна – старший викладач кафедри східної філології ННІ Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;
Колега Юрій – інспектор кафедри східної філології ННІ філології та журналістики Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського.

Т 66 III-IV Конгрес сходознавців (до 150-ї річниці від дня народження Агатангела Кримського): Збірник матеріалів м. Київ, 23–24 грудня 2020 р. – Київ: Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, 2020. – Ч. 1. – 184 с.

ISBN 978-966-992-356-1

У збірнику представлено стислий виклад доповідей і повідомлень, поданих на III-IV Конгрес сходознавців (до 150-ї річниці від дня народження Агатангела Кримського), який відбувся на базі Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського 23–24 грудня 2020 р.

УДК 008(1-11)(063)

ЗМІСТ

НАПРЯМ 1. ДАВНІЙ СХІД

Stephan Theilig

A linked history. Brandenburg-Prussia
and the Islamic worlds in Eastern Europe..... 8

Гахреманіфар Навід, Петрова Озель Л. П.

Персоналії лікарів Давнього Ірану: етнокультурний аспект 9

Дергачева Л. В., Зайончковський Ю. В.

О находке дирхема Хана Ногая
в Арцизком районе Одесской области..... 13

Іванова Т. Ю., Бєляєва К. О., Маснюк В. Р.

Сучасні підходи до вивчення проблем історії Сходу
у шкільному курсі всесвітньої історії 16

Кравець М. С.

Інформаційний формат культури Давнього Сходу:
аксіологія проблеми 20

Лікарчук Д. С.

Легізм як чинник централізованої монархії..... 22

Мельник М. Т.

Символізм в костюмі Стародавнього Єгипту..... 25

Панишко С. Д.

Технологія таджину на території північних регіонів України
у XIV – XV ст. як кулінарний спадок Золотої Орди 29

Предеина М. Ю.

Государство и революция в Китае:
очерк с точки зрения культурной традиции 32

Тарасенко М. О.

Пам'ятники Стародавнього Єгипту в музеях України:
історія формування та сучасний стан 36

Ян Чжуан

Зародження школи танцю у Китаї..... 41

НАПРЯМ 2. ІСТОРІЯ ТА КУЛЬТУРА КРАЇН БЛИЗЬКОГО І СЕРЕДНЬОГО СХОДУ

Агай Кухи Амин

Кашкайцы и их музыкальная культура 43

Жуйкова М. В.

Динаміка наукового мовлення Агатангела Кримського
в аспекті кодифікації української мови у першій третині ХХ ст. 45

Kolomiets O. M., Ponomarov P. K.

Turkish cuisine as a macro sign of Eastern culture 48

Куцаєва Т. О.

Фрагмент бібліотечної колекції А. Кримського
в бібліотечному фонді НМІУ 51

Мазєпова О. В.

Концепт *āberu* («честь», «гідність»)
як регулятор комунікативної поведінки носіїв перської мови 55

Мозгова Н. Г.

Знаково-символічна специфіка східної та західної мовних епістем 58

Сидорчук Т. М.

Архів Омеляна Пріцака як джерело вивчення вітчизняного
та світового сходознавства 62

Скразловська І. А.

Традиції суспільної ієрархії у турків
на матеріалі турецьких антропонімів..... 66

Сопільняк С. В.

Стереотипи поведінки в перському лінгвокультурному просторі
(на матеріалі народних прикмет і забобонів
із компонентом نازر *nazr* «обітниця») 70

Стельмах М. Ю.

Історико-культурне підґрунття сучасного статусу перської мови 72

НАПРЯМ 3. ІСТОРІЯ ТА КУЛЬТУРА КРАЇН АЗІАТСЬКО-ТИХООКЕАНСЬКОГО РЕГІОНУ

Барштейн В. Ю.

Європейські дослідники флори і фауни країн
Азійсько-Тихоокеанського регіону в медальєрному мистецтві 75

Костанда І. О.	
Традиційний текст як носій стилістичної кодифікації (на матеріалі наукової праці Яо Ная (姚鼐) «Компіляція стилістичних форм стародавнього тексту» («古文辞类纂»)).....	80
Метельська Ю. А.	
Періодизація індонезійської поезії ХХ століття	81
Накевхрішвілі О. А., Малюта І. А.	
Регіональна інтеграція в АТР: всеохоплююче регіональне економічне партнерство	86
Новікова О. В.	
Китайська «зелена кераміка» цінці доби Північна Сон у Національному музеї мистецтв імені Богдана і Варвари Ханенків.....	88
НАПРЯМ 4. ІСТОРІЯ ТА КУЛЬТУРА КРАЇН ЄВРАЗІЙСЬКОГО СТЕПУ	
Березінська О. В.	
Взаємодія народів Північного Причорномор'я.....	93
Бубенок О. Б.	
До питання про обставини виникнення рухомого конярства у степах Євразії	96
Латиш Ю. В.	
Особливості модернізації Республіки Казахстан.....	98
Мачай О. О.	
Шлях Монголів Ільханату від язичництва до ісламу (ХІІІ ст.)	102
Смирнов О. І., Кузовков В. В.	
Острів Березань на шляху «з варяг у греки» (за матеріалами археологічних досліджень 2007-2016 рр.)	105
Тищенко К. М.	
Дербентський вектор українських мовних контактів	108
Тортика М. В.	
Концепція «серединного мира» Євразії в трудах В. И. Ламанского	112
Chalyi A. O.	
Was an Ottoman sultanate a colonial empire?.....	115

НАПРЯМ 5. КРИМ: ІСТОРІЯ, КУЛЬТУРА ТА СУЧАСНІСТЬ

Аблаева У. О.

Орнаментированный текстиль крымских татар:
история и перспективы исследований..... 119

Дочу А. Р.

Кримськотатарські лексичні запозичення в українській мові
(на матеріалі етимологічного словника української мови)..... 123

Кочерга С. О.

Ескізи мусульман в кримському тексті
українських письменників-модерністів..... 127

Малежик Д. І., Негін К. С.

Діяльність кримського архієпископа Луки
в період апогею сталінізму (1945-1953 рр.)..... 129

Пилипенко В. М.

Образ кримських татар у творчості Мартина Пашковського..... 132

Письмак Ю. О.

Віддзеркалення мотивів давньоіндійського зодчества
в обрисах палацу М. С. Воронцова в Алушці 135

Пупурс І. В.

Слов'янські варіанти романтизованого Кримського 139

Сковпій О. С., Бібік Н. С.

Роль кримськотатарської діаспори в суспільно-політичному житті
Османської імперії/Туреччини (XVIII-XX СТ.)..... 141

Фараносова М. В.

Ставлення кримських татар до окупації Криму
та незаконного референдуму 16 березня 2014 р. 144

Федчук О. Б.

Держава Сефевідів у політичній візії Кримського ханства 147

Храбан І. А.

Зовнішня політика Кримського ханства
як васала Османської імперії..... 151

НАПРЯМ 6. РЕЛІГІЇ ТА ФІЛОСОФСЬКІ ВЧЕННЯ СХОДУ

Дашенко Г. В.

Чань-буддистське вчення в контексті китайської культури
та його вплив на літературу 155

Жмай А. В.

Использование практик медитации и mindfulness
в современном менеджменте 159

Іщенко П. О.

Особливості облаштування релігійної громади
мусульман у сучасному Китаї 162

Карпіцький М. М.

Зміна первинно очевидного досвіду життя в буддизмі 166

Маврина О. С.

Наследие «малоазийских поэтов-суфиев» Ашика-паши и шейха
Ельвана в творческом наследии А. Е. Крымского 169

Пилипчук Я. В.

Мусульманская государственность
на территории Грузии (Тбилисский эмират) 171

Піддубна Н. В.

Коранізм в сучасній українській мові 175

Шамсутдинова-Лебедюк Т. Н.

Коран про місце і роль жінки в ісламському суспільстві 178

Піддубна Н. В.

доктор філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови

Харківського національного педагогічного університету
імені Г. С. Сковороди

КОРАНІЗМИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Поняття *біблійна лексика* і *релігійна лексика* не є тотожними, оскільки *біблійна лексика* охоплює номінативну систему, що окреслює поняття церковної православної, католицької й протестантської лексики. *Релігійна ж лексика* включає ще й номінації на позначення понять інших світових релігій (ісламу, буддизму, іудаїзму) [7, с. 67]. Уважаємо, що термін *сакральна лексика* є синонімом вищезазваного. Він, як і термін *сакралізм*, був запропонований наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст., і на сьогодні *сакральну лексику* трактують як лексичну підсистему, що пов'язана з Біблією, молитвами та іншими релігійними текстами [8, с. 89]. Очевидно, термін *сакральна лексика* є гіперонімом стосовно термінів *біблійна лексика* та *літургійна лексика* і до сакралізмів можемо уналежнювати не лише лексеми і вислови з Біблії чи інших християнських релігійних книг, а й зі священних книг інших, зокрема східних, релігій, що внаслідок екстралінгвальних чинників, наприклад, пожвавлення взаємодії з кримськотатарським народом, поповнюють українську мову. Так з розряду екзотизмів до ядра лексико-семантичної системи поступово входять назви таких специфічних для України мусульманських релігійних реалій, як *мінбар* – “кафедра проповідника”, *теке* – “монастир”, *ханджамі* – “ханська мечеть”, *турбе* – “надгробна капличка з півсферичним куполом”, *хурджа* – “відокремлена кімната (келія монахів)”. Саме слова-екзотизми на позначення специфічних понять зі сфери нехристиянських релігій внаслідок дії відповідних позамовних чинників переходять до розряду неологізмів української мови й мають велику ймовірність потрапити до активного словника, як сталося, скажімо, з лексемами-коранізмами *мечеть*, *мінарет*, *намаз* та ін. Поява ж новотворів і неологізмів, що слугують для вербалізації складників релігійної картини світу загалом, їхні аксіологічно-конотативні модифікації – типові процеси, що виявляються в системі релігійної лексики, репрезентують її динаміку, окреслюючи відповідну тенденцію.

Дослідники зауважили, що такі «Божественні Писання, як Євангеліє, Тора і Коран, – невичерпне джерело не лише мудрості, але й численних фразеологічних одиниць» [5, с. 232]. Вплив священних книг інших світових релігій на розвиток лексичної системи української мови, її лінгво-

культури не такий помітний порівняно з Біблією, однак він, безперечно, є. Це передусім стосується Корану, адже існує думка, що саме «Біблія і Коран – дві найбільш відомі книги в історії людства» [1, с. 59].

Аналогічно не слід ототожнювати й системи релігійної і біблійної фразеології, оскільки біблійна фразеологія є складником релігійної фразеології, куди, окрім фразеологізмів-бібліїзмів, входять релігійні фразеологізми, зокрема паремійні, одиниці фольклорного походження (наприклад: *Дай, Боже, щоб усе було гоже; Без Бога ні до порога, а з Богом – хоч за море тощо*) та релігійні ФО з усних і писемних позабіблійних джерел (переважно афоризми) [3, с. 92], наприклад: *Де любов, там і Бог, а де Бог, там і щастя* (І. Огієнко); *Релігія – це не знання про Бога. Релігія – це зустріч із Богом* (Блаженніший Любомир /Гузар/).

Уважаємо за доцільне розширити поняття *релігійна фразеологія* віднесенням до неї й ФО номінативного й комунікативного типів, що ввійшли й продовжують входити в українську мову з інших мов, народи яких сповідують інші релігії. Наприклад, більшості українців добре відомий фразеологізм *бути на сьомому небі (від щастя)*, який частина дослідників пов'язує з Арістотелем, передусім з його твором «Про небо» або ж із Кораном, у якому неодноразово йдеться про сім небес, та й сам Коран, згідно з ісламською традицією, був принесений ангелом саме з того сьомого неба. Отже, зазначений вираз можна вважати коранізмом, порівн. у щоденнику Т. Шевченка: *Так и я, во ожидании вестника благодатной свободы, развернул ковер-самолет, и еще одна, одна только минута, и я очутился бы на седьмом Магометовом небе* [6, с. 660]. Таку версію етимології цього виразу підтримує й автор приміток до щоденника Т. Шевченка С. Гальченко, який зазначає, що «за мусульманським віровченням, Рай складається із семи небес, і на найвищому з них (сьомому) перебувають душі найбільших праведників» [6, с. 879]. Паремія, уживана в українській мові, *Бог дає кожній людині стільки, скільки вона може винести* наявна в Корані (Коран, II, 286). Це ж стосується й таких поширених висловів, як *Кожний одержить плід своєї праці* (Коран, IV, 36); *Бог знає, а ви ні* (Коран, II, 213).

Завдяки активізації міжнародних відносин, туризму, збільшенню на українському телебаченні кінофільмів виробництва мусульманських країн, зокрема Туреччини, розширенню релігійних мусульманських громад у нашій державі в українську мову дедалі активніше проникають коранізми комунікативного типу, порівн.: *Allah-uekbar! (Слава Аллаху!); Намаз без серця не піднімається на небо* [4, с. 292]; *Не станеться з нами нічого ніколи, крім того, що приготував нам Аллах; Істинний Господній шлях завжди прямий; Кожен отримає рівно стільки кари або милості, скільки коштують його вчинки; Жодної душі не буде дано*

вантаж більший, ніж вона здатна підняти; Господь віддячить вам за ваші благодіяння, але суворим буде покарання за хабарництво (Цитати з Корану). Поширенню коранізмів, зокрема цитат з Корану, безперечно, сприяє й художня література, наприклад: *Адже в Корані присутні прадавні уявлення, в яких смерть ототожнюється зі сном, а воскресіння з мертвих – з пробудженням: «Господь зробив ніч для нас покривалом, і сон відпочинком, і створив день для пробудження (nushur)»* (Ю. Винничук. Танго смерті) – Сура 88 «Вістка» аяти 9–11 та ін.). Прикметним видається й те, що в мовному просторі ісламських країн функціують біблізми у *поті чола, сліпий веде сліпого, Бог дав – Бог узяв, у миг ока* та ін. Без сумніву, вивчення фактів взаємопроникнення в різні мови фразеологізмів із джерел різних релігій «буде сприяти зближенню й розумінню різних культур, а також покаже, наскільки схожі морально-етичні цінності народів з різним віросповіданням» [5, с. 232].

Отже, в українській МКС для вербалізації релігійної картини світу використовують не лише сакралізми, пов'язані із християнством, а й з іншими світовими релігіями. Відповідно, вагоме значення в цьому процесі належить і коранізмам, які стали сьогодні повноправними складниками системи релігійної лексики й фразеології.

Список використаних джерел:

1. Бурукіна О. А. Цвета библейских фразеологизмов: истоки цветового символизма. *Die slawische Phraseologie und die Bibel. Slavjanskaja frazeologija u Biblija. Slovanska frazeologia a Biblia*. Greifswald: Ernst-Moritz-Arndt-Universität Greifswald, 2013. С. 59–69.
2. Коран. URL: https://www.e-reading.club/bookreader.php/1001322/User_-_Microsoft_Word_-_KORAN.html (дата звернення: 15.12.2020).
3. Куза А. М. Українська релігійна фразеологія: особливості функціонування в сучасному мовному просторі: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. ЛНУ ім. І. Франка. Львів, 2016. 212 с.
4. Покровська І. Л. Репрезентація концепту *МОЛИТВА* в сучасній турецькій мові. *Studia Linguistica*: зб. наук. пр. Київ: Видавн.-поліграф. центр «Київ. ун-т». Вип. 7. 2013. С. 290–294.
5. Садыхова Г. Р. О взаимовлиянии различных религиозных источников на фразеологический состав языка. *Когнитивные факторы взаимодействия фразеологии со смежными дисциплинами*: сб. науч. тр. по итогам III междунар. науч. конф. (19–21 марта 2013, г. Белгород). Отв. ред. проф. Н. Ф. Алефиренко. Белгород: ИД «Белгород» НИУ «БелГУ», 2013. С. 232–234.

6. Шевченко Т. Г. Кобзар. Вперше зі щоденником автора; упорядкув. та комент. С. А. Гальченка; передм. І. М. Дзюби. Харків : КК «Клуб Сімейного Дозвілля», 2015. 960 с.

7. Якимов П. А. Религиозная лексика – церковная лексика – библейская лексика: к вопросу о соотношении понятий. *Вестник ОГУ*. 2013. № 9 (158). С. 66–68.

8. Яцимирська М. Сучасний медіатекст: словник-довідник. Львів : ПАІС, 2005. 128 с.

Шамсутдинова-Лебедюк Т. Н.

кандидат філософських наук, доцент,

професор кафедри філософії

Рівненського державного гуманітарного університету

КОРАН ПРО МІСЦЕ І РОЛЬ ЖІНКИ В ІСЛАМСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Процес релігійно-духовного відродження, що розпочався у 90-х роках ХХ ст. у мусульманському середовищі України, інтенсивно триває дотепер, показуючи стабільно високу динаміку збільшення та поширення адентів ісламу. Мусульманська спільнота стає чимраз активнішою, відбувається її швидка інтеграція в українське суспільство. Це визначає актуальність вивчення соціальних проблем ісламу, викликає гостру потребу в об'єктивній інформації про нього, про його духовні цінності, релігійну практику, спосіб життя. Особливо актуальним у даному контексті є вивчення становища жінки в ісламі та проблеми взаємин чоловіка та жінки. Адже становище жінки немов лакмусовий папірець виявляє дійсний ступінь цивілізованості тієї чи іншої соціальної чи релігійної спільноти, а також безпомилково відбиває ступінь прихильності її членів принципам гуманізму, рівності і милосердя.

Основні ідеї всіх мусульманських богословських концепцій, як би вони не різнилися між собою, ми знаходимо у Корані. Ця книга є головним джерелом ісламського віровчення, культових приписів та шаріатських (релігійно-правових) норм. Тут знайшли відображення не лише різноманітні правила, що стосуються обрядово-культової, моральної, побутової, соціальної сфер поведінки людини, а й у загальних рисах канонізовані важливі положення ісламу про жінку, починаючи з її створення і закінчуючи функціями мусульманки в різноманітних сферах суспільного, сімейного та особистого життя. Цим проблемам присвячені окремі сури Корану, зокрема , 4 – «Жінки», 24 – «Світло», 58 –